

O POLJIČKIM TUGARIMA U TRPIMIROVOJ DAROVNICI I SUPETARSKOM KARTULARU*

Juraj Božidar Marušić

Hodajući po Poljicima i imajući na umu nešto od onoga što je o njima rečeno, posebno u poljičkim Tugarima u Trpimirovoj darovnici (TD) i Supetarskom kartularu (SK), učinilo mi se da i u ovom slučaju opažanje na terenu može biti od neke koristi, pa ću pokušati nešto o tome reći.

Osnovni problem tematike ovog našeg napisa rađa se iz ovoga, što se u glasovitom i bez sumnje autentičnom SK govori, kako Tugarani sudjeluju kao svjedoci kod nekih pravnih poslova, dakle su slobodni ljudi, a u darovnici hrvatskog kneza Trpimira od 4. ožujka 852. govori se o neslobodnim ljudima (*»servi et ancillae«*) u Tugarima.

Držeći da je u doba svjedočenja Tugarana, o kojima govori SK, tj. oko godine 1080., selo Naklice pripadalo Tugarima, ili da je čak bilo identično s njima, i oslonivši se na podatak iz SK koji govori da se pravni posao kupovine neke zemlje obavljao pred »svima seljacima tog mjesta«, tj. Naklica (*»omnibus ejusdem loci villanis«*¹), Nada Klaić kaže: »Kako se svi Tugarani (omnes eiusdem loci villani) ... ubrajaju u slobodne seljake, otpada tvrdnja toboznjega nadbiskupa splitskoga Petra 852. god. (u Trpimirovoj darovnici) da su ti seljaci u IX. st. bili njegovi servi.«² A kako je doba splitskog nadbiskupa Arnira, tj. oko godine 1180. nametalo »potrebu za falsifikatima«³ možda se upravo tada pojavila i misao da ono o Tugarima treba umetnuti u TD; međutim, bilo tada ili nekom drugom prilikom »u svakom slučaju podaci o Tugarima... dodani su jezgri Trpimirova darovanja...«³, kaže Nada Klaić.

K tome dodajmo i mi još jedan primjer iz SK, onaj kad »svi Tugarani« (*»Omnes Tugarini«*) svjedoče, kad Petar Crni kupuje roba »Dedona sa sinom... pred crkvom« (*»comparavi servum... Dedona cum filio... ante ecclesiam et coram... omnes Tugarini«*)⁴.

Ako nije neprikladno da odmah najavimo i naš odgovor na te teškoće, onda bi to bio ovaj: naziv Tugare stoljećima je bio višeznačan, pa se na goloj, nedokazanoj pretpostavci da su značenja tog naziva u TD i SK istovjetna, ili da to nisu, ne može stvarati nikakav pouzdan zaključak.

Međutim, na gore navedeni prigovor Nade Klaić, ako bi on uzimao da je značenje naziva Tugare u doba Petra Crnoga bilo jednako današnjem, tj. da su Naklice dio Tugara, moglo bi se vrlo lako i naprečac odgovoriti. Naime, seljaci zaselka Naklice mogli su biti slobodni ljudi i svjedoci, a seljaci nekog drugog zaselka u Tugarima u isto doba biti nadbiskupovi »servi«, tj. nesposobni da svjedoče. Drugim riječima, takav prigovor bi bio pogrešan, jer bi uzimao partem pro toto.

Međutim, čini se da i sama Nada Klaić to možda nekako osjeća, jer ističe i prihvaća Baradinu misao da »splitska crkva... u Tugarima nije uopće imala svog posjeda«⁵, a u drugu ruku prekoraiva Katića što »opisujući posjede nadbiskupije prema reambulaciji iz 1397... nije htio otvoreno priznati da Tugari splitskih falsifikata nisu tada nadbiskupijski«⁶.

Međutim, Katić na tom mjestu, na koje se također odnosi prijekor, naime za izraz »Tugari Asseti«¹³ (iz KD, koja je splitski falsifikat) kaže da on znači

* S Poljicima, tvrđavom starohrvatskog, predfeudalnog prava i glagoljaštva, povezane su najstarije povijesne isprave hrvatskih vladara i narodna tradicija. U Priku je bilo glagoljaško sjemenište. Stoga se i naš časopis priključuje sve življen nastojanju Poljičana, te domaćih i stranih povjesničara, da se što detaljnije istraži i vrednuje povijest ove naše stare seljačke slobodne župe — općine. (Uredništvo)

¹ Viktor Novak-Petar Skok, *Supetarski kartular*, Zagreb 1952, str. 214.

² Dr Nada Klaić, *Povijest Hrvata*, Zagreb 1971, str. 479.

³ Klaić, n. dj., str. 237.

⁴ Novak-Skok, n. dj., str. 221.

»Osić u Tugarima«⁷; te mi se gore navedeni prijekor (koji se, mislim, osobito razabire iz onog nije »htio«) ne čini adekvatnim, jer bi iz njega nekako slijedilo, kao da Katić nekako prikriveno, implicite, ipak priznaje da splitska nadbiskupija godine 1397. nije u Tugarima imala nikakvih zemalja, a on izričito kaže da je imala u Osiću, koji se nalazi u Tugarima kao dio u cjelini. Ta ni nadbiskup Petar u TD ne kaže da je kupio Tugare (cjelinu), nego »in Tugari«, tj. dio Tugara (*»quicquid proprio emi precio... in Lazani et Tugari«*⁸).

Tako, dakle, za našu stvar ostaje uopće bitno važno pitanje značenja naziva Tugare, teritorijalni opseg tog lokaliteta te, posebno, pitanje značenja i međusobnog odnosa lokaliteta »Tugare — Osić«.

Današnje selo Tugare⁹ (i crkvena župa Tugare) ima oblik pravokutnika dugačka 6, a široka 2,4 kilometra (nalazi se u dolini između dvije paralelne inosorkke kose; od kojih se jedna proteže uz obalu mora, od ušća rijeke Cetine do ušća rječice Žrnovnice; Tugare zauzimaju istočnu polovinu te doline). Ako se taj pravokutnik grubom mjerom (kakva je za našu stvar dovoljna) podijeli na četiri dijela, onda, redom od istoka prema zapadu, na prvoj četvrtini nalazi se današnji zaselak Naklice, na drugoj zaseoci Truše i Zastinje, na trećoj zaseoci Čažin Dolac i Osić, a na četvrtoj zaseoci Ume i Račnik.

U vrijeme kad je živjela stara Poljička župa-općina (tj. do 1807) gore navedeni zaseoci nisu bili okupljeni u jednu političku cjelinu pod imenom Tugare. Među 12: »katuna«, koji su birali Velikog kneza poljičkog, nikada nije bilo katuna Tugare, kako se to, na primjer, vidi iz dokumenta u kojem se čak kaziva kojim su redom morali glasati katunari pojedinih katuna (ovako: »Sitna... Doca Donjega... Doca Gornjega... Kostanja, Zvečanja, Zizle (tj. Čicala)... Gata... Dubrave... Srinjine... Dukije (tj. Duća)... Jesenica... Postrana«¹⁰). Takvo stanje seže, mislim, i u vrlo daleku prošlost, do samih početaka postojanja Poljičke župe, jer se pravo biranja velikog kneza nadalje brižno pazilo i čuvalo.

Tugarski zaselak Truše pripadao je katunu¹¹ Duće, a zaseoci Čažin Dolac, Ume i Osić katunu¹¹ Srinjin, kojemu je, čini se, pripadao i dio zaselka Račnik, dok je drugi dio tog zaselka kao i zaselak Zastinje, pripadao katunu Dubrava, a zaselak Naklice, čini se, katunu Gata.

Što je, dakle, tako politički razjedinjene tugarske zaseoke držalo na okupu pod zajedničkim nazivom Tugare?

Iz poznatih nam dokumenata može se donekle razabrati kako i koliko je taj naziv Tugare tijekom stoljeća bio afirmiran u odnosu na svoje zaseoke (ili bolje sela; kako to kažu njihovi sadašnji stanovnici, što iz praktičnih razloga ne možemo rabiti, jer se i čitave Tugare nazivaju »selom«, pa bi nastala pomutnja).

Reambulacija iz godine 1397. govori o posjedima splitske crkve u Srinjinu i Osiću, ne spominjući Tugare, to znači da je Osić u to doba već toliko afirmiran, da Tugare nije potrebno spominjati.

Darovnica hrvatskog kralja Zvonimira (ZD) od 16. travnja 1078, falsificirana 1338,¹² tj. šezdesetak godina prije gore spomenute *Reambulacije*, uz Srinjin

⁷ Nada Klaić, *O Trpimirovoj darovnici kao diplomatskom i historijskom dokumentu*, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, LXII, Split, 1967, str. 125.

⁸ Klaić, n. dj., str. 126 (bilješka br. 137.).

⁹ Lovre Katić, *Reambulacija dobara splitskog nadbiskupa 1397. godine*, *Starohrvatska prosvjeta*, III — 5, Zagreb, 1956, str. 153.

¹⁰ *Cod. dipl.* (Kostrenčić, Stipčić, Samšalović), Zagreb, 1967, str. 5.

¹¹ Ugladni Tugarani: *Novaković Nikola* pok. Jure (76. god.) iz Čažina Doca, zvonar u župskoj crkvi, i *Veljić Filip* pok. Filipa (70 god.) iz Truša, kazali su mi i posvjedočili točnost geografskih podataka o Tugarima i tugarskim zaseocima; dne 20. siječnja 1974. u župskoj kući župnika Don *Joze Marenčića*, koji je i sam vrlo zainteresiran za povijest svoje župe, te mi je kazao neke zanimljive podatke o svojoj župi. Srdačna hvala!

¹² Alfons Pavić, *Prinosi povijesti Poljica*, Sarajevo, 1903, str. 34.

¹³ *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, vol. IV, JAZU Zagreb, 1890. (Rački, Jagić, Črnčić), str. 137.

¹⁴ *Cod. dipl.* (Kostrenčić...) I, str. 160—161.

spominje usporedno »Tugare, Osić«, što znači, da je falsifikator namjerno ispremijehao stvarne posjede, Srinjin i Osić (naravno, nema ni govora o tomu da bi ti veliki posjedi tek kasnije, kroz šezdesetak godina do *Reambulacije*, postali nadbiskupijski), s onima koje je falsifikator *tek želio dobiti*: Gata... Tugare; to bi, dakako, značilo, da je u ZD Osić dva puta uzet u obzir, što je mogla biti dobra falsifikatorska majstorija da se u mutnu lovi.

U darovnici¹³ hrvatsko-ugarskog kralja Kolomana (KD) od 1. lipnja 1103, falsificiranoj godine 1166¹⁴, stoji »Tugari Asseti«, što znači »Osić u Tugarima«. To bi značilo da je Osić tada bio manje afirmiran, pa je trebalo kazati gdje se nalazi, u Tugarima, koje tako kao cilj falsifikata ne bi bile izričito obuhvaćene u cjelini, ali njihov je teritorij ipak uzet implicitno u obzir kao cilj, jer je sadržan u ovome: »toto monte magno Politii«¹⁵, tj. u teritoriju »cijelog Mosora« koji je bio cilj falsifikatora; dakle, opet nekako lov u mutnome.

U TD darovnici spominju se samo Tugare, što bi značilo, ako se to odnosi na Osić, da njegovo ime tada nije bilo dovoljno afirmirano. Tu se, dakle, naš problem prenosi samo na naziv Tugare, što je, možda, nekada kao i danas, bio naziv za cijelu dolinu, ili veći dio doline današnjih Tugara, s tom razlikom, što to danas nije tek geografski, nego i politički (seoska zajednica) i vjerski (župa) naziv.

U današnjim Tugarima ima jedan lokalitet, nekako okruglasta oblika, ali bez nekih točnije definiranih granica, površinom velik po prilici nekako oko jedne šesnaestine četvornog kilometra (kad bi bio kvadratna oblika taj bi prostor bio omeđen stranicama od kojih 250 m), koji ima posebno naglašen, specifičan naziv »Tugare« — dakle: »Tugare« u Tugarima!

Na tom lokalitetu nalazi se danas župska crkva Bl. Dj. Marije, groblje i župska kuća.

Kad neki današnji Tugaranin iz bilo kojeg zaselka ide tamo, on će uvijek reći¹⁶: »Idem u Tugare« (na groblje, u crkvu...)! Tako će reći i stanovnik zaselka Čažin Dolac, koji je od »Tugara« udaljen tek oko pola kilometra. Tako je bilo i godine 1660. kad se spominju bratimi »gospe od Tugar... na Zastinju«,¹⁶ tj. za Zastinjane se crkva-titular njihove bratovštine nalazi na »Tugarima«.

»Tugare« se nalaze u trećoj četvrtini onog pravokutnika, neposredno, pod kamenim škrapama (i u dodiru s tim škrapama) južne, primorske morsorske kose, a dalje prema sjeveru nižu se lokaliteti: zaselak Čažin Dolac, Dočine (gdje se upravo sada formira novi zaselak od doseljenika iz Čažina Doca, i drugih starih zaselaka) i zaselak Osić, u kojem je crkva sv. Kate, koja je do godine 1732. (kad je sagrađena današnja crkva na »Tugarima«) bila župska crkva za cijele Tugare.

U crkvi sv. Kate obavljaju se i sada nekoliko puta godišnje (npr. na Bogojavljenje, 6. siječnja) crkveni obredi za cijelu župu Tugare.

Kod crkve sv. Kate je staro groblje u kojem još sada svoje mrtve zakapaju¹⁷ većina (oko dvije trećine) stanovnika zaselaka Zastinje, Osić, Račnik, koji se protežu (od istoka prema zapadu) ispod sjeverne morsorske kose. Jedna trećina stanovnika tih zaselaka i svi stanovnici zaselaka ispod južne morsorske kose (Naklice, Truše, Čažin Dolac, Ume) svoje mrtve pokapaju na groblju u »Tugarima«, sada u novom, a prije u starom.

»Tugare« se nalaze na sasvim neplodnu, neobrađivu ili jedva što malo obrađivu tlu, koje, spuštajući se bregovito prema Čažinu Docu i Dočinama, biva sve

¹³ *Codex diplomaticus* (T. Smičiklas) II, JAZU, Zagreb, 1904, str. 10—11.

¹⁴ Ferdo Šišić, *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića*, I dio; Zagreb, 1944, str. 100.

¹⁵ Sve ove podatke kazao mi je i posvjedočio prije (bilj. broj 9) spomenuti *Nikola Novaković* i *Petričević Andrija* pok. Mate (71 god.) iz Osića.

¹⁶ *Monumenta*, vol. IV (Jagić...), str. 113.

¹⁷ Sve podatke o Osiću dali su mi prije spomenuti *Novaković Nikola* i *Petričević Andrija*, posebno Petričević, jer je iz Osića; i on sam, makar je iz Osića, ima svoj grob na »Tugarima«, gdje sam ga dne 26. siječnja 1974. i našao kako pravi svoju novu obiteljsku grobnicu na tom groblju, jer su stari grobovi popunjeni.

plodnije, vrlo plodno da bi, penjući se prema Osiću, takvo u znatnoj mjeri i ostalo. Tlo Osića naročito je dobro za gajenje vinove loze, u prisoju je, tj. izloženo suncu, na njemu ima nekoliko vrela koja ne prešuše ni ljeti, dok se »Tugare« (jer su ispod južne kose) nalaze u »osoju«, tj. sjeni, jer im južna kosa oduzima sunce.

Ante Škobalj smatra, da su Hrvati po svom dolasku u ove krajeve naziv »Tugare« preuzeli od prethrvatskog, rimskog naziva Tugari (tuguria = kolibe), te »da je tu nekoć moralo biti i naselje... koje se spominje pod tim imenom još u Trpimirovoj darovnici«¹⁸.

K tome, kaže dalje Škobalj, tu je postojala »starohrvatska crkva«¹⁹, pa onda »jer je tu župska crkva, dobila je ime i čitava župa«.²⁰

Meni se, međutim, čini jedva prihvatljivim, da bi kupac iz TD (čije podatke Škobalj drži autentičnim), tako bogat srebrom da i vladare dariva, kupovao »Tugare«, koje nijesu tek na »pustom položaju, jako udaljenom od svih ostalih naselja«¹⁹, dakle sada nenaseljene, nego zapravo trajna »pustolina«, tj. nenaseljive, jer na tom terenu, uzetom samom za sebe, nema tla podesna za obradu, a ni za pašu, jer je premalen. Takvo nešto nije mogao nadbiskup Petar ni kupovati, ni na dar primati, ni za to od vladara potvrdu tražiti.

A pogotovo je teško uzeti, da bi se netko kasnije dao na posao da to nekim falsifikatom postigne.

Kud i kamo je, čini mi se, prihvatljivije, ako je već bilo kupovine zemlje (zajedno sa »slugama i sluškinjama«), da je to bila zemlja u plodnom, sunčanom i prostranom Osiću. Čak mi se čini, da bi i za izmišljenu kupovinu, falsifikat, trebalo reći, da je falsifikator pri tom poslu mislio na Osić, kako bi to u falsifikatima koji nose kasniji datum mogao lakše otvoreno reći (recimo u KD).

Zbog toga mi se čini, da podaci iz *Reambulacije* 1397. o stvarnom posjedu zemalja splitske nadbiskupije u Osiću, imaju doista veliku težinu, koja seže u daleku prošlost, do Trpimirovih vremena.

Čak mi se čini vrlo prihvatljivim, da su možda baš zemlje u Osiću stoljećima djelovale kao »mamac« Splićanima, da ih, makar i falsifikatima, nastoje proširiti prema zapadu, na još plodnija polja sela Srinjin (o kojem *Reambulacija* 1397. govori zajedno s Osićem).

Prema tomu, dakle, u TD riječ je o Tugarima (a ne o »Tugarima«), tj. riječ je o širem području na kojemu (»in... Tugari«) se nalazi zemlja što ju je kupila splitska nadbiskupija, a to, opet, može biti samo Osić.

A na naše prije postavljeno pitanje, što je — pod nazivom Tugare — držalo na okupu zaseoke tog šireg područja, a među njima i Osić — odgovor bi bio: taj geografski naziv za cijelu dolinu, i zajedničko groblje i crkva na pustom, nenaseljenom, neutralnom položaju »Tugare«.

Čini mi se, da su baš posjedi splitske nadbiskupije na Osiću (koji su se možda već rano od kmetskih počeli pretvarati u kolonatske) mogli tijekom vremena djelovati, da se zajedničko crkveno težište cijelih Tugara tamo premjesti i tu sagradi župska crkva za cijele Tugare, a pokraj nje i groblje, koje se ipak nije nikada afirmiralo kao zajedničko za cijele Tugare (mislim zbog toga, jer u pitanju groblja autoritet crkvenih vlasti nije tako jak kao u pitanju crkve). Kad je, zbog stoljetnog boravka Turaka u Poljicima, veza splitske nadbiskupije s njezinim feudalnim posjedima oslabila, da se ni poslije odlaska Turaka više nikada ne vrati na predjašnju snagu, tugarški su zaseoci, čini se, sve teže podnosili dominaciju jednoga od njih, Osića, pa su na pustom, nenaseljenom, neutralnom terenu »Tugara«, na mjestu stare, male crkvice, sagradili godine 1732. veliku, sadašnju župsku crkvu za cijele Tugare.

Tako dakle, naglašeni naziv »Tugare« značio bi ovo: ne Osić, ne Čažim Dolac... ne bilo koji od tugarških zaselaka, nego nešto nenaseljena, neutralna,

¹⁸ Ante Škobalj, *Obredne gomile*, Sveti Križ na Ciovu, 1970, str. 512.

¹⁹ Škobalj, n. dj., str. 199.

²⁰ Škobalj, n. dj., str. 145.

zajedničkog; to bi dakako značilo, da su Tugare stvorile »Tugare« (a ne obratno, kako to drži Škobalj).

To je, čini mi se, nekako u skladu i s ovim, što se u Poljičkom statutu kaže (čl. 58), da seljaci svakog sela mogu, dogovorno, u svom selu raditi »što hoće«, osim podići »tvrđavu« ili nešto drugo po čemu bi se mogli nametnuti drugim selima. U Osiću nije bilo tvrđave, ali i crkva je mogla na neki način sličnom poslužiti, osobito ako se ima u vidu mogućnost širenja feudalizma iz Osića na širu okolinu.

Koliko je slobode općenito bilo u Poljicima, recimo godine 1180, vidi se iz jednog dokumenta te godine, u kojem se kaže, kako se splitski nadbiskup Arnir potužio caru Emanuelu, da neke zemlje u Srinjinu drže »neki stanovnici tog kraja, a također i neki Kačići« (»... quidam incolarum eiusmodi regionis sed et Caciclorum aliqui...«²¹); tužba je dakle upravljena primarno na stanovnike tog kraja, među koje prema tekstu (»sed et«) ne spadaju Kačići, koji nisu ni feudalni gospodari, jer tad ne bi imala smisla distinkcija, da nešto drže stanovnici tog kraja, a nešto Kačići.

Ako je potrebno i prikladno pri kraju pokušati ukratko reći neke zaključne riječi, onda bi to bile ove:

a) Podaci iz *Reambulacije* 1397. godine, koji govore o faktičnom posjedu zemalja splitske nadbiskupije u Osiću, imaju veliku težinu koja seže u daleku prošlost.

b) Podatak iz SK koji govori o slobodnim seljacima Naklica nikako ne može biti u koliziji s podatkom o Tugarima iz TD, jer Naklice su uvijek bile samo dio Tugara, te se nikako, ni u kom pogledu, ne mogu poistovjetiti s njima kao cjelinom (a isto tako ni s »Tugarima«).

c) Podatak iz SK koji govori da su kod kupnje dvojice robova »omnes Tugarini« bili prisutni »pred crkvom« (ante ecclesiam) nikako ne može značiti, da su tu bili svi stanovnici svih tugarških zaselaka, nego samo to, da su svjedočili svi koji su tom prigodom bili kod crkve (kao što ni izraz koji kaže da su »omnes Tugarani«²² došli kao tužitelji pred kralja Slavca u crkvu sv. Petra na Priku kod Omiša — ne može nikako značiti sve stanovnike svih tugarških zaselaka, nego samo njihove predstavnike).

* * *

Možda bi našem razlaganju mogla nešto doprinijeti i poljička tradicija, od koje uzimamo samo ono što je već poodavno zapisano.

U *Dodatku 5. Poljičkog statuta*, napisanom 21. prosinca 1670. kaže se: »U ovo vreme otiju Turci da smo njihovi, a Latini da smo njihovi; a mi budući vazda pod zapoviju kljiškom.«²³ Te posljednje riječi o Klisu, s oznakom »uvijek«, kao da govore o tradiciji koja seže u vrlo daleku prošlost.

Slično tome jedna druga tradicija govori kako su tri sina (Tješimir, Krešimir i Elem) ubijenog kralja Miroslava, kojega je 949. g. ubio ban Pribina, došli, zaklonili se u Poljica i nastanili se u donšnjem selu Ostrvici, kod vode Pokornika, gdje se i sada vide ostaci njihovih dvora.²⁴

Doista, u *Poljičkom statutu* (čl. 3.), koji govori da uz velikog kneza moraju biti birana i tri suca od tri »plemena«, kaže se: »Jedan od Tišemira, drugi od Limića, a treći od Kremenićana«.

A kameni ostaci o kojima je riječ, doista su, može se reći za poljičke razmjere, i s obzirom na mjesto gdje se nalaze (visoko u Mosoru) — grandiozni! Zovu ih i »Krcatovića miri« jer se nalaze u »komšiluku« Krcatovića.

²¹ *Cod. diplom.* (Smičiklas) II, str. 165.

²² Novak-Skok, n. dj., str. 215.

²³ *Monumenta* (Jagić . . .) IV, str. 121.

²⁴ Pop Petar Škarica, Podgradanin, *Doba naseljenja plemića bosansko-ugarskih u bivšoj župi Poljica*, Zadar, 1901, str. 6. i sl.; Alfons Pavić, *Prinosi povijesti Poljica*, Sarajevo, 1903, str. 2; Ivan Pivčević, *Povijest Poljica*, Split 1921, str. 4; Stipe Kaštelan, *Povijesni utomci iz bivše slobodne Općine-Republike Poljica*, Split, 1940, str. 12—17.

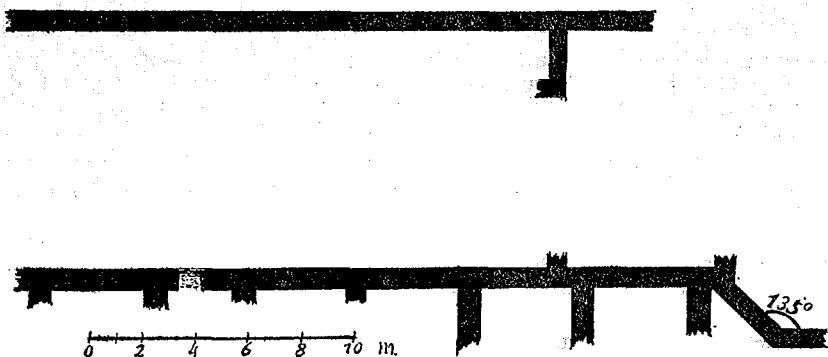
Tu bi doista bilo vrijedno istraživati, i to nastojanje ne bi moglo ostati bez ploda, sve kad se i ne bi našlo nešto što bi potvrdilo poljičku tradiciju, jer bi za nauku bio ne mali dobitak, kad bi se našlo da je tu, visoko u Mosoru, bila, recimo, neka velika i lijepa rimska građevina, na čijim je ostacima kasnije sagrađena starokrašćanska bazilika, a poslije i neki samostan, recimo benediktinski. I naš poznati i priznati stručnjak za povijest benediktinaca uopće, i posebno u našim krajevima, Ivan Ostojić, došavši na lice mjesta, rekao je da bi tu doista mogla biti neka kršćanska bazilika i uz nju neki samostan. A Ivan Čulin, župnik Ostrvice, koji češće i s interesom obilazi te starine, i uvijek je spreman da bude pri ruci svima koji se za to zanimaju, nadodaje, kako su nad ruševinama samostana i bazilike mogli biti podignuti dvori one trojice braće o kojima govori poljička tradicija.

Trebalo bi dakle istraživati. A ni troškovi, čini se, ne bi bili odveć veliki, jer velike zidine, metrima dugačke i visoke, strše iznad zemlje i kazuju gdje bi trebalo kopati.

Na slici br. 1 je skica tlocrta glavnih, na prvi pogled vidljivih ostataka građevine za koju se može uzeti da je bila neka starokršćanska bazilika s tri lađe, širine 9,10 metara (nutarnje mjere), dok dužina vidljivih ostataka zidova iznosi nešto preko trideset metara. Debljina zidova je 70 centimetara. Uz južni zid te bazilike, koja je okrenuta istok-zapad (apsida na istoku) nalaze se — naslonjene na cijelu dužinu zida južne lađe — dograđene neke nastambe, njih pet na broju, širine oko 3,5 metra (što bi mogle biti samostanske cele), a na razmaku između četvrte i pete od tih cela, nešto kao pobočna vrata za ulaz u baziliku.

Zidovi bazilike mjestimično su visoki i do pet-šest metara, a na jednom mjestu s unutarnje strane južnog zida u prezbiteriju ima oko pola četvornog metra sačuvane žbuke (kakve ima i s vanjske strane sjevernog zida koji sada služi kao potporanj jednoj »meji« zemlje, pa se žbuka može vidjeti kod malo dubljeg kopanja, što bi možda značilo, da su i tu bile građevine uza zid bazilike). S južne strane apside vide se dva zida (jedan čitav, drugoga dio) neke osmerokutne građevine (jer kut između ta dva zida iznosi 135 stupnjeva) — što bi mogao biti baptisterij.

Stotinjak koraka sjeverozapadno od bazilike ostaci su neke kule, kvadratna tlocrta (oko 7,5×7,5 m), s dvije snažne lezene, jedna na uglu, a jedna po sredini južnog zida (slika br. 2; dječak je visok 145 cm); ostaci zidova su visoki do 7 m; debljina zidova 70 cm. Od te kule prema zapadu vodi zid, debljine 70 cm, a dužine (mjestimično vidljive) oko 30 m.

Slika br. 1: Skica tlocrta ostataka »bazilike« i »samostana«.

Kako su tijekom našeg razlaganja češće spominjani planinski krajoloci planine Mosora, plodne zemlje i pašnjaci, moglo bi, možda biti zanimljivo i korisno da se kaže, kako sam, hodajući po Poljicima, u selu Srinjin (koje smo češće spominjali) vidio ostatke jednog mozaika, koji možda, govori o davnom štovanju Kybele, frizijsko-rimske boginje planinskih krajeva.

Kopajući temelje za svoju novu kuću, na mjestu zvanu »Pećina«, Zdravko Lisica pok. Nedjeljka i njegov mlađi brat Ivan našli su na dubini od dva metra jednobojni mozaik, kvadratna oblika, stranice nešto duže od 100 centimetara, u vodoravnu položaju, sa plohamo koje se spuštaju prema sredini, gdje je bila ugrađena fino izdjelana kamena okrugla izdjelica promjera 30 cm, dubine 8 cm, debljine stjenki 2,5 cm, sa četiri uha (veličine 5,5 × 6,5 cm) koja su sasvim zadirala, uklapala se u plohe mozaika (u smjeru dijagonala), na istoj razini s njima, tako da je svaka tekućina, koja bi bila prolivena bilo gdje na tom mozaiku, prirodnom padom mogla i morala bez smetnje teći niz njegove plohe i sakupiti se u kamenoj zdjelici. Tu se je, možda, sakupljala krv bikova žrtvovanih Kybeli (»U Srinjinama je čak nađen natpis posvećen orijentalnoj božici Kibeli — Matri Magnae deorum«²⁵).

Slika broj 3 prikazuje pažljivo prikupljene i složene ulomke mozaika, koji se sada nalazi pohranjen u kući gore spomenute braće Lisica. Na stočiću su ulomci keramike, među njima i par ulomaka ušiju nekih zemljanih lonaca.

Tridesetak centimetara zapadno od ležišta mozaika, pod zemljom je ostao otkopan stari zid, a kako je to najljepši položaj u selu Srinjin, na povišenoj ravnici (gdje ne može biti nikakvih »pećina«!) na pogled potoka Vilara, to bi tu mogli biti ostaci znatnih rimskih građevina.²⁶

Slika br. 2 (lijevo): Kala u Ostrvici.

Slika br. 3 (dolje): Mozaik u Srinjinu.

²⁵ Branimir Gabričević, *Neobjavljeni rimski natpisi iz Podstrane*, Poljički zbornik, I, Zagreb, 1968, str. 140.

²⁶ O ovom mozaiku obavijestio sam Zavod za zaštitu spomenika kulture i Arheološki muzej u Splitu, a i Predsjednika pododbora Društva Poljičana u Splitu, jer mi se čini da bi neki predmeti s ovog područja mogli, možda, doći u budući Povijesni muzej Poljica u Priku — Omiš (u nekadašnjem glagoljaškom sjemeništu).

Študenti splitske Bogoslovije rado bi dobrovoljnim radom sudjelovali pri otkapanju ostataka »starokršćanske bazilike« u Ostrvici, pod stručnim vodstvom nadležne državne Ustanove, što bi im poslužilo i kao praksa za studij crkvene arheologije.